

Globalizacija - konec razdalje?

dr. ANDREJ ČERNE, izr. prof.

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,

Oddelek za geografijo,

Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Komunikacijska in sodobna informacijska tehnologijata spreminja razmerja med prostorom (naravo), delom in instrumenti dela ter tehnologijo in znanjem. Te spremembe pa potekajo v globalnem, fragmentarnem in hierarhičnem prostoru. Temeljno vprašanje na področju sodobne komunikacijske in informacijske tehnologije, ki ga na neki način poznamo že tudi iz zgodovine, je vprašanje, kakšni bodo učinki in spremembe v prostorski organizaciji človekovih dejavnosti oziroma v celotni prostorski strukturi, njeni funkciji in obliki.

Na podlagi nevidnega spleta komunikacijske in sodobne informacijske tehnologije, ki brišeta prostor in čas, prihaja do pomembnih sprememb v prostorski strukturi. Moderna komunikacijska tehnologija in osebni avto omogočata, da poteka razvoj brez prostorske koncentracije in ob še večji stopnji simultanege razmeščanja. Nastajajo nova razmerja med središčem in periferijo, med urbanim in ruralnim. Prihaja do sprememb v ravnotežju med mestom in suburbanim obrobjem. Spreminjajo se prostorski temelji urbane ekonomije in urbane kulture.

Ključne besede: globalizacija, prostorska struktura, decentralizirana pokrajina, razpršeni vzorec poselitv

ABSTRACT

GLOBALISATION – THE END OF DISTANCE?

Communication and contemporary information technology is changing relations between nature, labour and instruments of work, technology and knowledge. These changes are going on in global, fragmented and hierarchical space. The basic question of contemporary communication and information technology, as seeing before in the history, is the impact on spatial organisation of human activity and spatial structure, its functions and forms.

Space and time are diminishing on the basis of unseen communication and contemporary information technology. Modern communication technology and personal car is bringing about a development without spatial concentration, with even bigger degree of simultaneous distribution of people and human activity. New relations between centre and periphery, urban and rural areas are taking shape. Changes in balance between city and suburban fringe are occurring. The basic element of urban economy and culture has been changing.

Key words: globalisation, spatial structure, decentralised landscape, dispersed settlement pattern

Prostorski vidik globalizacije

Globalizacija je naklonjena v prvi vrsti tehnologiji, neomejeni proizvodnji in potrošnji, materialnemu napredovanju, individualizmu in gospodarjenju nad naravo. Zasnovana je na konkurenčnosti, maksimiranju potrošnje naravnih virov in na promociji zasebnega bogastva.

Globalizacija ni planetarni pojav, saj ne obsega vseh pojavov in procesov, ne vključuje vseh območij in ne vključuje vseh prebivalcev, čeprav posredno ali neposredno vpliva na življenje vsega človeštva. Medtem ko segajo njeni vplivi v vse pore življenja in prostora, pa se njeno stvarno delovanje in struktura nanašata na posamezne gospodarske in prostorske strukture, države, pokrajine, regije in kraje, in sicer predvsem na tistih področjih in v tistih območjih, ki se spreminjajo zaradi mednarodne delitve dela. Položaj posameznih področij in območij se lahko izredno hitro spreminja, kar vpliva na nenehne gospodarske, družbene in prostorske spremembe ter povzroča stalno nestabilnost. Nov globalni gospodarski in družbeni sistem je istočasno zelo dinamičen, visoko izključujoč in zelo nestabilen v svojih prostorskih mejah. Medtem ko so prevladujoča področja nacionalnih gospodarstev povezana v svetovne spletke, so posamezni deli držav, regij in krajev ter resorjev in lokalnih skupnosti ločeni od procesa akumulacije in potrošnje, ki je tako značilna za globalno informacijsko družbo. (Černe, 1998)

Prostor je eden izmed temeljnih vidikov človekovega bivanja ter vir varnosti in identitete za posameznika in skupnost. Je vrednota kot razmeroma stabilna prioriteta pri sprejemanju razvojnih odločitev. Zato je potrebno ohranjati in razvijati različne pomene prostora, družb, ekosistemov in kultur, saj prispeva k ohranjanju in izboljšanju integritete, relativne stabilnosti, uravnoveženosti oblik, funkcij in struktur ter lepote prostora. Kakovostna prostorska struktura je tista, ki prispeva k spremembam v obliki trajnega razvoja posameznika, skupnosti kot celote in njene kulture. Je neke vrste "proces, ki vodi v vedno večjo kompleksnost, bolj bogate povezave, višjo kompetentnost, za doseganje in realizacijo novih intelektualnih, emocionalnih, družbenih in fizičnih moči. (Lynch, 1981) Kakovostna prostorska struktura je "odprta" struktura, dostopna, raznolika, prilagodljiva in tolerantna do različnih pobud. Pestro, kakovostnejše in polno življenje prebivalcev ter kakovost fizičnega okolja v vsakem kraju in pokrajini (Černe, Gulič, 1999) zahteva primerne prostorske razmere in pogoje za posameznika, skupnosti in dejavnosti, in sicer zaradi uresničevanja njihovih različnih razvojnih možnosti.

Gre torej za pluralnost različnih prostorov in ne za en vse-obsegajoči super prostor. Prostorska struktura obstaja namreč na različnih ravneh, in sicer kot enkratna struktura, ki je odvisna od lokalnih in regionalnih pogojev in razmer. To pomeni prehod od abstraktnega, virtualnega prostora h konkretnim razmeram in razlikam, z vidika načel različnosti (individualnosti, variacij, odstopanj). Skratka, gre za koncept različnosti in raznolikosti prostora in različnih interesov, potreb in zahtev, in sicer ne zaradi pluralizma, marveč zaradi drugačnih načinov bivanja.

Prostor moramo obravnavati kot posamezne kraje, ne pa kot abstraktne prostore, kjer imajo nevidne sile tržnega gospodarstva prosto pot. Regionalna in lokalna raven sta tisti prostorski enoti, ki sta ozemeljski privilegij prebivalcev, ki živijo in bivajo na tem območju. Prostorsko prizorišče je lokalno, vendar ne v smislu, da je zaprto pred globalnimi vplivi, marveč v smislu vključevanja v skupnost, ki je v razmerju do države in ekonomij gospodarskih organizacij. Skupnosti zahtevajo učinkovit nadzor nad razvojem znotraj lastnega ozemlja, saj so skupnosti na različnih prostorskih ravneh odgovorne za sprejemanje ukrepov, ki bodo preprečevali nezaželene posledice razvoja. Zato mora prostor postati povezovalni element med državo, civilno družbo in ekonomijo gospodarskih organizacij.

Medsebojna povezanost in soodvisnost gospodarskega in prostorskega razvoja se kaže vsaj v dveh dejstvih. Prvič, gospodarski razvoj ne poteka enakomerno, po neki stalni, enakomerni stopnji rasti. Drugič, gospodarski razvoj se ne pojavlja enako niti v različnih geografskih območjih, niti v različnih obdobjih. V prostorskem smislu se gospodarska rast ali stagnacija in upadanje nikoli ne pojavljata v vseh območjih v enaki stopnji in tudi ne v enakem času. Z geografskega vidika bodo imela nekatera območja in regije določene prednosti pred drugimi območji in regijami za posamezne dejavnosti, poselitve, promet, investicijska vlaganja itd. Ta območja bodo zato uživala določene koristi zaradi gospodarskega razvoja (velikokrat seveda tudi določene negativne posledice "rasti"), vendar ne za vedno. Nekatera območja in mesta bodo doživljala prosperiteto v določenem obdobju ali celo mogoče v dveh ali treh obdobjih, vendar pa je le malo verjetno, da bodo vedno samo ene in iste regije stalno v središču razvoja. Geografija poskuša odgovoriti na vprašanja, kateri dejavniki vplivajo na razvoj določene regije ali mesta v določenem času, kako to, da nekatere regije ne uspejo ponovno "ujeti razvoja", ki so ga nekoč že imela, zakaj nekatere regije nikoli niso v središču razvojnega dogajanja, in ne nazadnje, zakaj je zaželeno, da nekatera območja in regije nimajo gospodarske rasti?

Geografe zanimajo vprašanja, na kakšen način so človekove dejavnosti razporejene in urejene na zemeljskem površju in kateri procesi so vodili k taki prostorski razporeditvi, in seveda, kako to vpliva na spreminjanje funkcije in podobe pokrajine. Pri tem nismo usmerjeni samo v "prostorski vzorec", marveč predvsem v proučevanje pojavov in procesov, ki so privedli do takega prostorskega vzorca in posledic le-tega. S tega vidika se soočamo s temeljnim problemom, ki izhaja iz dejstva, da imajo človekove dejavnosti na neki način vedno določen prostorski vzorec, vzroki oziroma procesi, ki so privedli do takega prostorskega vzorca, pa seveda niso vedno in edino prostorski. Zato tudi ne moremo pričakovati, da bi geografi našli odgovore na vse prostorske probleme samo v prostorskem oziroma geografskem smislu (Černe, 1999).

Nedvomno je eden izmed temeljnih dejavnikov globalizacije uvajanje sodobne informacijske tehnologije na vsa področja človekovega življenja. Sodobna informacijska tehnologija bo globoko vplivala na drugačne načine organizacije družbe v prostoru, ki bodo po mnenju Gatesa preoblikovali našo kulturo tako dramatično, kot jo je Gutenbergov tisk v srednjem veku. (Gates, 1995)

Tukaj mislimo predvsem na tri temeljne značilnosti, ki so neposredno navezane na informacijske tehnologije. Na razvoj nove infrastrukture na področju komunikacij, ki omogoča, da postajajo skoraj vse informacije digitalne. Na povečevanje stopnje medsebojne povezanosti različnih komunikacijskih in elektronskih naprav – telefonov, prenosnih telefonov, računalnikov, faksov, radiov, modemov, televizijskih naprav –, in sicer tako v smislu števila povezav kot v smislu njihovega združevanja. Skupaj z internetom bodo tvorile globalni digitalni komunikacijski sistem. In ne nazadnje, na razvoj številnih novih in različnih aplikacij informacijskih tehnologij. (Castells, 1997) Zanimivo je, da je veliko teh proizvodov rezultat prejšnjih tehnologij. Tako je faks tehnologija 19. stoletja, ki so jo pričeli uporabljati v časopisnih hišah za pošiljanje slik. Kompaktna plošča je neke vrste izboljšava tehnologije "long play" plošč v 1940. letih. Video recorder je narejen na tehnologiji iz 1950. let. (Hall, 1998)

Internet, ki je šele prvi korak h globalni informacijski družbi, je rezultat tehnologij iz 1960. let. ARPANET (Advanced Research Projects Network) je bil ameriški obrambni projekt, ki je bil namenjen elektronski pošti med univerzami in raziskovalnimi institucijami. Šele 1989. leta ga je ameriška vlada preoblikovala v komercialni sistem. "Internet je doživel nenadni razvoj z ustanovitvijo svetovnega spleta (World Wide Web), ki so ga razvili 1989. leta v CERN-u (Centre Européen de Recherche Nucleaire) na univerzi v Bernu v Švici. Svetovni splet je začel delovati leta 1993, ko so v NCSA na

univerzi v Illinoisu izdelali tako imenovani "brskalnik". Internet, ki je bil prvotno svet besedil, je postal svet slik, glasbe in videa". (Hall, 1998, str. 945) Svetovni splet združuje v sebi dve najbolj temeljni težnji na področju informacijske in komunikacijske tehnologije. Gre za tako imenovani Moorejev zakon (Gordon Moore, ustanovitelj Intela), ki se nanaša na dvakratno povečanje računalniške moči in zmogljivost na vsakih 18 mesecev; in za tako imenovani Metcalfejev zakon (Bob Metcalfe, izumitelj Etherneta), ki govori o tem, da je "vrednost" omrežja proporcionalna približno s kvadratnim številom uporabnikov.

Gradnjo infrastrukture za potrebe globalnega komunikacijskega sistema lahko primerjamo z gradnjo železnic v tridesetih in štiridesetih letih 19. stoletja, metrojev in podzemnih železnic konec 19. stoletja ter hitrih cest in avtocest v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja. Samo telefonsko omrežje, ki je bilo zgrajeno v devetdesetih letih presega celotno telefonsko omrežje, ki je bilo zgrajeno po izuma telefona. Pri tem pa seveda ni temeljnega pomena sama infrastruktura, marveč tisto, kar ta infrastruktura omogoča. Informacijske tehnologije niso samo tehnična sredstva, marveč imajo globoke vplive na to, kako je družba organizirana v celoti in še prav posebej tudi v prostorskem smislu. Gre za vzorce časa in prostora. Videti je, da časovno-prostorske meje, ki jih označujejo pojmi, kot so "znotraj-zunaj", "zasebno-javno", "tukaj-tam", "mesto-podeželje" ali "včeraj-jutri" izginjajo, oziroma se vsaj pomembneje spreminjajo.

Temeljnih vprašanj o sodobni informacijski tehnologiji namreč ne smemo usmerjati v proizvodnjo infrastrukturne tehnologije in informacijske proizvode, marveč na širjenje moči informacijskih tehnologij, na številne vrste proizvodov in procesov ter sprememb v gospodarski in prostorski organizaciji družbe kot celote. V končni stopnji ni pomembna baterija kot ključni dejavnik mobilne informacijske tehnologije (avto, telefon, notesnik), temveč celoten spekter vplivov na življenje in delo ter organiziranost skupnosti in posameznika tudi z vidika premagovanja razdalj v prostoru in času.

Verjetno je ravno aplikacija sodobnih informacijskih tehnologij najpomembnejša, saj gre v prvi vrsti za uporabo informacij in znanja pri ustvarjanju novega znanja in novih informacij ter ustvarjanju novih informacijskih tehnologij. V tem procesu širjenja številnih možnih raznovrstnih aplikacij sodobne informacijske tehnologije se soočamo s temeljnim vprašanjem povratnih učinkov in posledic.

Aplikacije sodobnih informacijskih tehnologij bodo omogočale tako imenovano informacijsko poslovanje: telemedicino in zdravstvene storitve, izobraževanje, učenje, nakupovanje, on-line informacijske storitve, elektronsko založništvo, finančne storitve, trgovanje in borzno posredništvo, zabavo vseh vrst (film, video, gledališče, glasba, multimediji, risanke, virtualna stvarnost, igre), elektronski šport in tekmovanja, varnost in nadzor, okoljski monitoring in nadzor, digitalna fotografija, analiza podatkov in procesiranje podatkov itd. Soočeni smo z razmerami, ko bomo lahko opravili posel, študij, raziskovali svet in njegove kulture, poklicali katerokoli veliko podjetje, vzpostavili nova poznanstva in prijateljstva, obiskali bližnjo trgovino in kazali fotografije oddaljenim sorodnikom, ne da bi se premaknili od mize ali s stola v stanovanju. Temeljna značilnost svetovnega spletnega omrežja je, da ni hierarhično, marveč je distributivno. S tem je "globalna elektronska vas", ki jo je opredelil McLuhan v 1960. letih, postala resničnost. Svetovni splet negira geometrijo, saj je v bistvu aprostorski. Svetovni splet je okolje, ki ga nikjer natančno ni, a hkrati je povsod prisoten.

Temeljno vprašanje na področju sodobne tehnologije, ki ga na neki način poznamo že tudi iz zgodovine, je vprašanje, kakšni bodo učinki in spremembe v prostorski organizaciji človekovih dejavnosti oziroma v celotni prostorski strukturi, njeni funkciji in obliki. Tudi v današnjem svetu, ki je na voljo s pritiskom na gumb, moramo vedeti, kje je ta gumb.

Če se fizične in časovne razdalje zmanjšujejo na nič, z vedno hitrejšimi komunikacijami, ali bo še sploh ostalo kaj prostora? Seveda se ves svet ne krči na raven ene točke, marveč prihaja do novih "informacijskih mest", ki spreminjajo obstoječe prostorske strukture: od srednjeveškega preko industrijskega mesta v tehnopolise oziroma "informacijska mesta". Gosto tkivo elektronskih omrežij, digitalnih satelitskih telefonov, visoko zmogljivih letališč in industrijskih parkov naj bi že kmalu po prelomu tisočletja povežalo nekako 30 obsežnih mestnih območij; v vsakem od njih bi živelo od 8 do 25 milijonov prebivalcev. (Martin, 1997)

Konec razdalje pomeni, da se bodo lahko vse dejavnosti, ki so navezane na ekran ali telefon, odvijale kjerkoli. Internet je logiko pripeljal do konca: potem ko smo plačali mesečno naročnino, imamo dostop do vsega. Konec razdalje lahko vsaj približno izenači lokacijske prednosti različnih vrst krajev in območij, kar bo omogočilo neskončno decentralizacijo stroškovno zelo zahtevnih ali manj učinkovitih lokacij v manj stroškovne in bolj učinkovite lokacije. Konec razdalje pomeni, da lahko vsak kraj tekmuje s katerim koli drugim krajem na svetu pravzaprav na vseh področjih. Hkrati pa gre za nadaljevanje prostorske razpršenosti ljudi in njihovih delovnih mest. Tako je bilo že tudi v prejšnjih obdobjih v zgodovini, s tehnološkim razvojem na področju infrastrukture, železnic, električne energije, avtomobilskih cest, telefona. Zanimivo je, da je bilo uvažanje informacijske tehnologije vedno spremljano tudi s spremembami na področju prometne tehnologije. Tako je uvajanje telefona med leti 1880 do 1910 spremljal razvoj železnic, pojav radija med leti 1920 do 1940 so spremljala letala in motorizacija, pojav televizije med leti 1950 do 1970 sovpada z gradnjo avtocest in uvajanjem reaktivnih letal. Vplivi na prostorski razvoj so bili zelo različni, skoraj nasprotujoči: stanovanja in pisarne ter uradi so se razpršili, osrednje lokacije pa so se celo okrepile.

Prva svetovna vojna je na splošno pomenila spremembo razmerij med prometom in prostorsko strukturo. Promet (železnica in rečni kanali) ter energija (premog) sta bila razmeroma nefleksibilna, kar je vplivalo na prostorsko koncentracijo prebivalstva in dejavnosti. Popolno nasprotje je pomenilo obdobje po prvi svetovni vojni. Spremembe v prometnih sredstvih (stroji z notranjim izgorevanjem) in energetskih virov (elektrika) so vplivale na večjo fleksibilnost in povečanje prostorske dostopnosti. Namesto koncentracije je prišlo do prostorske decentralizacije. Industrija, posebno lahka, je postala neodvisna od rečnih kanalov in železnic. Disperzija poselitve je vplivala na razvoj manjših centralnih krajev, ki so se razvijali linearno vzdolž obstoječih prometnic. Po drugi svetovni vojni pa je motorizacija vplivala na nadaljnjo decentralizacijo prebivalstva in dejavnosti.

Odločilno vprašanje je torej, ali pomeni sedanji razvoj informacijskih tehnologij razpad prostorske strukture? Castells je zapisal Karnzbergov prvi zakon, ki se glasi, da "tehnologija ni niti dobra niti slaba, ni pa nevtralna". (Castells 1996, 65) Izkušnje iz preteklosti kažejo, da tehnološke spremembe niso prinesle splošne prostorske razpršenosti, vsekakor pa so pomembneje prispevale k preoblikovanju in spreminjanju prostorskega vzorca vseh človekovih dejavnosti. Časovno-prostorska razmerja se nedvomno spreminjajo, vendar pa ne bodo v celoti izginila.

Prostorsko-časovna konvergenca

Osnovna predpostavka tako imenovanega "koncepta prostorsko-časovnih sprememb" (Černe, 1991) je, da človek prilagaja prostorski vzorec bivanja in dejavnosti tudi spremembam v prometu, prometnem omrežju in prometni tehnologiji. Le-te se nanašajo najpogosteje na oblike povezanosti, hitrost, pogostost, udobnost, varnost in s tem boljšo dostopnost do prebivalcev, dejavnosti, krajev in območij. Spremembe v razporeditvi

dejavnosti in prebivalstva v prostoru lahko torej pojasnimo s časovno-prostorsko konvergenco oziroma izboljšanjem prostorske dostopnosti, prostorsko koncentracijo, centralizacijo, specializacijo in decentralizacijo ter prostorsko integracijo.

Izboljšanje prostorske dostopnosti pomeni dejansko zmanjševanje porabe časa, stroškov in energije pri premagovanju razdalj v prostoru, ter hitrejši, učinkovitejši in zanesljivejši promet blaga, ljudi, informacij in storitev. Vse to se kaže v prostorsko-časovni konvergenci. Zaradi različnih izboljšav v prometu se kraji v prostoru in času navidezno približujejo drug drugemu. Čas, potreben za potovanje iz enega v drug kraj, se zmanjšuje, prav tako pa tudi razdalja. Konvergenca pomeni, da je človekove dejavnosti možno prilagajati časovno-prostorskemu okviru.

Prostorsko prilagajanje dejavnosti in razporeditev prebivalstva vodi k prostorski centralizaciji in specializaciji ter prostorski decentralizaciji. Urbanizacija kot ena od oblik prostorske centralizacije pomeni večjo ali manjšo koncentracijo prebivalstva in dejavnosti v določenem kraju. O specializaciji govorimo takrat, ko se začno v kraju ali na območju razvijati in koncentrirati posamezne dejavnosti na račun drugih dejavnosti. Večja ko je centralizacija in specializacija dejavnosti v prostoru, večje so potrebe po učinkovitem prometu (komunikaciji). Povečana centralizacija in specializacija se kaže tudi v večji interakciji med kraji in območji. Zaradi centralizacije in specializacije ter koncentracije dejavnosti v posameznih krajih so kraji prisiljeni k intenzivnejšemu povezovanju in pogostejšemu sodelovanju.

Za razliko od specializacije in centralizacije pomeni suburbanizacija obliko prostorske decentralizacije. Izboljšanje mobilnosti prebivalstva in vsakega posameznika je nadomestilo dostopnost do centralne lokacije s suburbanim okoljem, industrijskimi parki in bivanjem na podeželju.

Decentralizirana pokrajina

Nevidni splet komunikacijske in sodobne informacijske tehnologije spreminja razmerja med prostorom (naravo), delom in instrumenti dela ter tehnologijo in znanjem. Te spremembe pa potekajo v globalnem, fragmentarnem in hierarhičnem prostoru.

Na podlagi nevidnega spleta komunikacijske in sodobne informacijske tehnologije, ki brišeta prostor in čas, prihaja do pomembnih sprememb v prostorski strukturi. Moderna komunikacijska tehnologija in osebni avto omogočata, da poteka razvoj brez prostorske koncentracije in ob še večji stopnji simultane razmeščenja. Nastajajo nova razmerja med središčem in periferijo, med urbanim in ruralnim. Prihaja do sprememb v ravnotežju med mestom in suburbanim obrobjem. Spreminjajo se prostorski temelji urbane ekonomije in urbane kulture. Inovacije niso več urbani monopol, saj nastajajo na podeželju.

Nastaja fizična in ekonomska decentralizacija v obliki urbanih središč kot množičnih nakupovalnih središč, decentralizirano razporejene proizvodnje v pokrajini in bivanja ljudi vsak v svoji hiši, vsak na drugem kraju (koncu). Sodobne tehnologije imajo drugačen logičen red, ki se kaže tudi v obliki amorfnega razvoja, ki je brez določene razpoznavne oblike in vpliva na nastajanje novih razmerij med središčem in periferijo. Razpršena poselitve v obliki hiš, objektov in zgradb, ki samevajo v pokrajini, pomeni, da je vsaka zgradba "središče" decentralizirane (razpršene) prostorske strukture. Decentralizirana pokrajina je pokrajina brez meja in središč. Bistvo razpršenosti je v tem, da nima meje. Temeljni nosilec prostorskega razvoja postaja decentralizirana organizacija človekovih dejavnosti. Generiranje razvoja poteka brez prostorske koncentracije. Decentralizirana poselitve v obliki razpršenih stanovanj, delovnih mest in storitev po vsej pokrajini in celotni državi je temeljni nosilec razvoja. Razpršenost pomeni ne

nazadnje pomanjkanje pripadnosti skupnosti. Za razpršenost je značilna osamljenost bivanja, ki je privlačna zaradi relativne prostorske odmaknjenosti, seveda pa je vprašanje, kdo si lahko privošči bivanje na podeželju, oziroma, kje si lahko privoščimo bivanje na podeželju.

V prostorskem smislu gre za decentraliziran svet razpršene poselitve, na pol urbanih središč, urbaniziranih naselij (vasi), ki niso niti urbana niti ruralna niti suburbana. Taka območja so popolnoma antiurbana, saj so fizično, ekonomsko in družbeno ločena od mesta, so torej takšna, kot suburbana območja nikoli niso bila. Nastaja brezmetna, popolnoma decentralizirana in enakomerno poseljena pokrajina. Znano je, da so se za tako obliko pokrajine zavzemali "ruski deurbanisti", ki so hoteli namestiti vse prebivalce Moskve na podeželje, v mobilne domove. Na ta način so hoteli "ukiniti" glavno mesto.

Raziskave (Analiza, 2000, Černe, 2001) kažejo, da povzroča prostorska decentralizacija družbene in ekonomske probleme starih mestnih središč, probleme neracionalnega tratenja prostora, časa in energije, dodatne probleme za revne prebivalce, ustvarja pritisk na podeželje in pomeni kulturno polomijo. Razpršena poselitev vpliva na potratno rabo zemljišč, povečevanje časa dnevne migracije, prometnih obremenitev, višje stroške oskrbe in storitev, slojevitost prebivalstva. Nastajajo brezoblična poselitvena območja, ki se kažejo tudi v obliki širjenja hiš vzdolž prometnega omrežja, kjer je vsaka stavba sama za sebe, brez kakršnegakoli razmerja do naslednje stavbe, kaj šele celote.

V takšni prostorski strukturi ni kraja, ki bi bil privilegiran kot središče (središče ni več točka komunikacije), kamor so prebivalci prostorsko usmerjeni, kar prispeva k raznovrstnim in prostorsko izredno razvejanim in različno usmerjenim prometnim tokovom. Razpršenost nima razpoznavnega središča, ki bi dajal pomen celoti. Osrednje lokacije kot točke oziroma območja komunikacij postajajo nepomembne. Vse to zahteva vzpostavitev takega prometnega sistema, ki omogoča prevoz v katerikoli smeri in iz kateregakoli kraja. V takem prostorskem sistemu seveda noben sistem množičnega javnega prometa ne more biti učinkovit.

Zmanjševanje pomena razdalje pomeni ne samo fizično, marveč tudi ekonomsko decentralizacijo, ki vsebuje nehierarhične, neurbane, protislovne elemente urbanega, suburbanega in ruralnega. Funkcije v decentralizirani pokrajini niso več opredeljene glede na njihovo oddaljenost od središča (centralnega kraja). Gre za decentralizirano pokrajino, kjer sta delo in stanovanje razpršena po vsej pokrajini. In tako postaja prostorska razpršenost univerzalna prostorska norma. Govorimo o fragmentih v tako imenovanem fragmentiranem prostoru, torej takšni prostorski strukturi, ki je bila značilna pred industrijsko revolucijo, v dobi predindustrijske manufakture, kjer je potekala oskrba delavcev s surovinami in delom na domu na podeželju. Delo in stanovanje sta s pomočjo sodobne komunikacijske infrastrukture ponovno prostorsko združena. Kraj bivanja in kraj zaposlitve ponovno prostorsko sovpadata.

Prevlada osebnega avtomobila, gradnja avtocest in sodobna komunikacijska in informacijska tehnologija vplivajo na nastajanje amorfnе poselitvene strukture, ki je brez določene razpoznavne oblike. Zaželena oblika bivanja je tako imenovano enodružinsko bivanje v decentralizirani pokrajini, kjer gre za razporeditev centralnih dejavnosti in elementov po celotni pokrajini. Koncept prostorskega individualnega razvoja pomeni, da lahko prebivalci živijo in delajo ter se rekreirajo kjerkoli in kadarkoli. Kolikor nove tehnologije zmanjšujejo pomen prostora in časa, torej ni več pomembno, kje človek živi, dela in se rekreira, zato je toliko lažje sprejemati odločitve, da človek organizira svoje dejavnosti tam, kjer lahko v največji meri prispeva k racionalni (smotrni) rabi prostora. To pa pomeni, da lahko sodobna komunikacijska in informacijska tehnologija prispeva k takemu prostorskemu vzorcu razporeditve poselitvenih

območij (stanovanj), delovnih mest in infrastrukture, ki bo v kar največji možni meri varčeval s prostorom. Če je prostorski razvoj usmerjan v razumna in logična razvojna območja, ki tvorijo privlačne urbane skupnosti različnih velikosti, ki so ustrezno prostorsko razmeščene in povezane v oblikovno in funkcijsko celoto, potem ostaja zadosti prostora v vseh pokrajinah za kakršnekoli nadaljnje potrebe in razvoj. To pomeni ustvarjanje raznovrstnih oblik, funkcij in struktur ter take rabe zemljišč, ki omogoča prebivalcem, da so v različnih pokrajinah, krajih in naseljih zaradi različnih namenov, v različnem času, a hkrati uporabljajo številne skupne zmogljivosti in storitve. Na ta način lahko nastajajo take oblike poselitve, ki bodo v kar največji meri ustrezale raznovrstnim in raznolikim potrebam, željam, možnostim bivanja. Seveda pri tem ne gre za to, da določamo kaj mora nekdo delati, marveč kaj mora upoštevati, ne glede na to, kaj dela in kje dela, in sicer zato ker, uporablja, zaseda, omejuje ali celo izkorišča skupni vir: prostor.

Literatura:

- Analiza prostorskih razvojnih možnosti Slovenije. (2000) IV. konferenca izvajalcev nalog za prostorski plan republike Slovenije, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad R Slovenije za prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 1*, Blackwell, Oxford.
- Černe, A. (1991) *geografija prometa – metode in tehnike*. Skripta, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Černe, A. (1998) *Evropa regij – nove meje, stara merila*. Statistična podpora pogajanjem Republike Slovenije z Evropsko unijo in strukturni skladi, Statistični dnevi '98, Zbornik, Radenci, od 23. do 25. novembra 1998, str. 278-287.
- Černe, A. (1999) *Nemoč ali kriza stroke? Razvojne možnosti Slovenije*. 80-letnica oddelka za geografijo, Dela 14, str. 63-75.
- Černe, A., Gulič, P. (1999) *Prostorska politika države*. Urbani izziv, letnik 10, št. 1, str. 53-63.
- Černe, A. (2001) *Analiza prostorskih razvojnih možnosti Slovenije*. I. faza raziskovalne naloge, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana.
- Gates, W. (1995) *The Road Ahead*. Viking, London.
- Hall, P. (1995) *Cities of Tomorrow. An Intellectual History of Urban Planning and Design in the Twentieth Century*, Blackwell, Oxford.
- Hall, P. (1998) *Cities in Civilization*. Pantheon Books, New York.
- Lynch, K. (1981) *A Theory of Good City Form*. MIT Press, Cambridge.
- Malone, W. C. (1985) *The Big Score: The Billion-Dollar Story of Silicon Valley*. Doubleday, New York.
- Martin, H. P., Schumann, H. (1997) *Pasti globalizacije, napad na demokracijo in blaginjo*. Zbirka Octopus, Go Libri, Ljubljana.